

Kruidenkunde uit de oudste kloosters

Armengeneeskunde uit de natuur

Kloostergeneeskunde

In 325 werd op een concilie in Nicea besloten dat christenen zieken dienden te verzorgen als één van de werken van barmhartigheid en als teken van naastenliefde.

Grote abdijen werden soms gasthuizen voor zieken. In de kruidentuin bij een klooster stonden daarom vooral heilzame, geneeskrachtige kruiden. Die tuinen bevonden zich vaak vlakbij de ziekenkamers. Eind 1800 namen de kruidentuinen van apothekers die functie over.

Keizer Karel de Grote (742-814) beschouwde de kloosters als belangrijke culturele, economische en politieke steunpilaren van zijn rijk. Daarom besloot hij zijn bisschoppen, abten en abdisen voortaan zelf te benoemen door het plechtig overhandigen van staf en ring. Op de door hem gestichte kloosterscholen ontvingen zonen van edelen en boeren onderricht volgens keizerlijke richtlijnen. De roomse keizer hield zich niet alleen bezig met de geestelijke staat van zijn onderdanen, hij wijdde zich ook aan de verzorging van de innerlijke mens.

In het slothoofdstuk van zijn Capitulare de Villis schreef de keizer de aanplant van ca. 70 soorten kruiden voor op ieder domein. Alle kloosters dienden zich aan deze voorschriften te houden en dankzij de wijze samenstelling werden de monniken op een goed vitaminerijk dieet gezet. Behalve de kruiden zijn er groenten genoemd als bonen, erwten, uien, bieslook, knoflook, komkommer, watermeloen, kalebassen, bieten, andijvie en veldsla. Er waren aanwijzingen voor de plant van allerlei fruitbomen van oude gewassen zoals kweeperen, mispels, vijgen en oude appelsoorten.

Op een oude plattegrond van het klooster te Sankt Gallen uit 817 staan drie verschillende tuinen. De abt heeft de keizerlijke aanwijzingen goed opgevolgd; er is een hortus of groentetuin met eetbare planten, een herbularius of kruidentuin en een boomgaard. Dat de monniken de scheiding niet al te nauw namen, blijkt uit het feit dat er naast groenten als

pastinaken, prei, kool en rammenas ook kruiden als selderij, koriander, dille, peterselie, kervel en bonenkruid groeiden. Voor medicinaal gebruik was er een aparte hoek voor onder meer papaver en bolderik. De herbularis werd verfraaid met bloemsoorten als lelies, rozen en irissen; ze vormden een mooi decor voor bonenkruid, vrouwenmunt, bokshoorn, rozemarijn, pepermunt, salie, wijnruit, lavas en venkel.

Geen wonder dat de kloosterlingen, die op zoveel gebieden toonaangevend waren, ook op het gebied van voeding hun tijdgenoten de les konden lezen. De aardappel vormt daarvan een stralend voorbeeld: het waren onbekende missionarissen die de eerste aardappelen uit Peru rond het jaar 1570 naar Spanje brachten. In de moestuinen van het klooster Los Remedios van de ongeschoeide karmelietessen werden ze gepoot. De Heilige Theresa van Avila, stichteres van deze orde, dankt op 26 januari 1578 de moeder overste voor: " ... de aardappelen die ik ontving op een ogenblik dat ik een ziekelijk verlangen had naar voedsel en die mij zeer goed hebben gesmaakt, evenals de sinaasappelen die mij hebben opgevrolijkt". In een brief van 17 december van datzelfde jaar schrijft ze: " Uw brief ontvangen met daarbij de aardappelen en het vaatje met zeven citroenen. Alles kwam goed over ..."

Uit een oud kasboek blijkt dat in de kloostertuinen van Sevilla ook al tomaten werden gekweekt. Dankzij de karmelietessen konden de zieken in het Hospital de la Sangre in 1576 tomatensalade eten. Het is de vroegste vermelding van tomaten in Europa.

Aardappelen, sinaasappelen, citroenen en tomaten ... De kloosters gaven de toon aan en leverden een belangrijke bijdrage aan de verspreiding van de nieuwe voedingsmiddelen. In de keukens van de leken werd er eindeloos mee geëxperimenteerd en gecombineerd zodat er verrukkelijke gerechten op tafel kwamen. In de kloosterkeukens geeft men over het algemeen de voorkeur aan een eenvoudige verwerking van de producten, net als in de plattelandskeukens.

Het klooster was en is een zelfstandige leefgemeenschap waarin het de ordebroeders of -zusters aan niets hoeft te ontbreken. De oude kloosters hadden hun eigen tuinen voor groenten en fruit. Bloementuinen nodigden bijenzwermen uit zich in de korven der kloosters te vestigen, zodat aan de noodzakelijke honing geen gebrek was. Als rivieren of de zee ver weg lagen, werden er vijvers gegraven voor de vangst van verse vis. Het pluimvee dat rond de kloosterboerderij scharrelde, zorgde voor eieren en vlees.

Gewoonlijk bezaten de kloosters weide- en heidevelden buiten de kloostermuren waarop ze hun kuddes runderen en schapen konden laten grazen. En elke monnik of non had naast zijn of haar religieuze taak, eigen plichten in de kloostergemeenschap zodat er geen personeel nodig was. De kloosterlingen namen de tijd om met onbekende planten in hun moestuinen te experimenteren, wat blijkt uit de succesvolle teelt van de eerste aardappelen en tomaten.

Er waren ook voorbeelden van terughoudendheid ten opzichte van nieuwe producten. Uitheemse genotmiddelen zoals koffie, thee, tabak en chocolade die aan het eind van de 17e eeuw in heel Europa in de mode kwamen, werden door de kloosters lange tijd verworpen. Tenzij ze een medicinale werking hadden, zoals suiker. De paus zag met bezorgdheid de toename van koffie- en theehuizen in de grote steden en waarschuwde de gelovigen voor een overmatig gebruik van de exotische dranken. Hij ontraadde alle gelovigen het drinken van chocolade, waarvan een gevaarlijke zinnenprikkelende werking uit zou gaan.

Kloostertuinen

Ook **kruidtuinen of viridaria** genaamd, zijn tuinen om of in het klooster. In de middeleeuwen waren ze meestal centraal gelegen met rondom de kloostergebouwen. De tuinen hebben historisch gezien verschillende bestaansredenen.

De **kruidentuin (herbularius)** had vooral een geneeskundige functie. Doordat teksten uit de Romeinse en Griekse tijd vooral in kloosters werden bewaard, was er in de middeleeuwen binnen een aantal kloosters een voor die tijd redelijke geneeskundige kennis aanwezig. Planten met een geneeskrachtige werking werden in de kruidentuinen van de kloosters gekweekt. De medicijnen uit deze planten waren voor de lokale bevolking belangrijk. Daarnaast bestond de vroegmiddeleeuwse kloostertuin ook vaak uit **een moestuin (hortus)** en **een boomgaard**. Deze tuinen hadden vooral een nuttigheidsfunctie en behoeften niet veel versiering.

Prof. Duft onderzocht de kruidentuin van de Abdij van Sankt Gallen zoals afgebeeld op het beroemde kloosterplan uit circa 820. 23 planten uit de tuin werden genoemd in een gedicht uit 842, *De cultu hortorum* van Walafrid Strabo:

1. Salie
2. Wijnruit
3. Abrotanum
4. Cucurbita
5. meloen
6. Absint
7. andoorn
8. venkel
9. Gladiola / zwaardlelie
10. maggiplant
11. kervel
12. lelie
13. Papaver
14. Scarega en cortus-muskaatkruid en vrouwenmint
15. Mentha
16. Pulicaria / vlooienkruid
17. selderij: verzacht blaasaandoeningen, bevordert de spijsvertering, bevrijdt de misselijkheid.
18. betonie
19. Agrimonia / agrimonie: verzacht bij maagpijnen, geneest wonden.
20. Ambrosia / wormkruid: onttrekt bloed, bevordert vochtvorming.
21. Nepeta / kattenkruid: geneest huidverwondingen, bevordert haargroei.
22. ramenas: geneest hoesten.
23. Rosa / roos: de olie hiervan is in veel gevallen heilzaam.

Een aantal akkers en weilanden waren in de middeleeuwen in gebruik voor de voedselvoorziening. In de vroege middeleeuwen hadden deze tuinen, behalve als voedselbron voor de bewoners, vaak ook een educatieve functie: ze dienden als middel om elementaire landbouwkennis, zoals bemesting en roulatie van gewassen, aan de bevolking over te brengen.

Symbolisch

De tuin had in de middeleeuwen bovendien allerlei religieuze bijbetekenissen. Zo verbeeldde een tuin het aards paradijs, de maagd Maria, naar aanleiding van de tekst in het Hooglied die over de bruid spreekt als een "Besloten Tuin" (Hortus Conclusus), of de Kerk.

De hortus conclusus is letterlijk de omsloten tuin, zoals die in de Middeleeuwen werd opgevat. Het concept voldeed aan een aantal voorschriften, die voornamelijk bij de aanleg van abdijtuinen en ook begijnhoven van toepassing waren. De hortus conclusus beantwoordde aan een fundamentele drang naar introspectie en gaf uitdrukking aan een bijzondere visie op de natuur, een kosmische gerichtheid op het landschap.

In de schilderkunst van de 15de eeuw is het motief van de hortus conclusus opvallend aanwezig als onderdeel in een belangrijk christelijk beeldmotief: de annunciatie of Mariaboodschap.

De populariteit van het annunciatiemodel loopt parallel met de herintroductie van het landschap in de westerse schilderkunst. De meeste aandacht gaat naar de Italiaanse renaissance: Fra Angelico, Piero della Francesca en Leonardo da Vinci zijn er ankerpunten in, ook de Madonna bij de fontein (Jan van Eyck) werd erop geïnspireerd.

Ora et labora - bid en werk

Kloosters en grond

Een klooster is een gebouw waarin religieuzen, aan God gewijde mensen, wonen. Het eerste klooster in de westerse christelijke traditie is in 529 gesticht door Benedictus in Montecassino (Italië). Hij wordt de stamvader van de kloosters in West-Europa. Het woord klooster is af te leiden van claustrum, wat afsluiting betekent.

Benedictus vond dat kloosterlingen niet afgeleid mochten worden door de buitenwereld en daar ook niet afhankelijk van mochten zijn. De grond bij een klooster was daarom nodig als:

- stiltegebied, een ruimte voor de ziel
- levensonderhoud: 'nutstuinen' om gewassen te verbouwen en dieren te houden om in het levensonderhoud te voorzien.

Met name in de traditie van de Benedictijnen, waartoe ook de Trappisten behoren, groeiden kloosters soms uit tot grote abdijen met veel akkers, grasland en vee buiten de kloostermuren. Sommige abdijen werden zo groot dat zij hun grond verpachtten als bron van inkomsten..

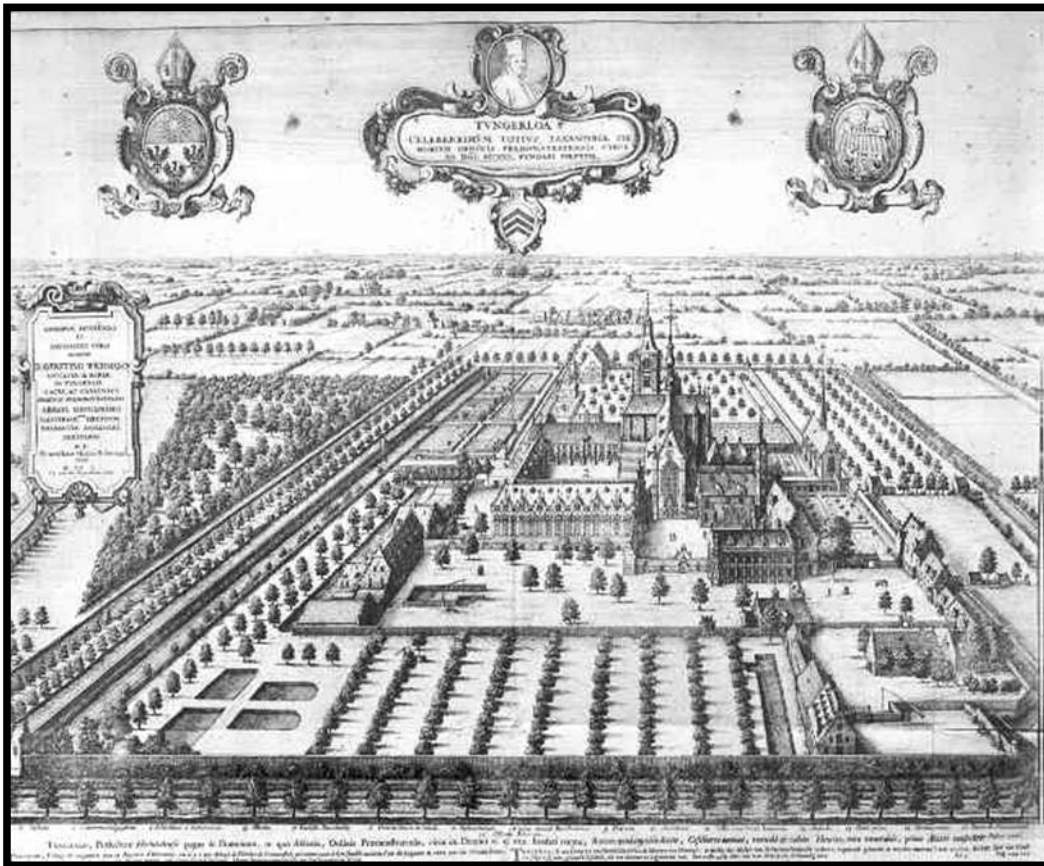
Typisch voor een kloostertuin

De tuinen zijn een spiegel van de gemeenschap die er leeft, vandaar ook de grote verschillen. Maar belangrijke overeenkomsten maken een tuin tot kloostertuin:

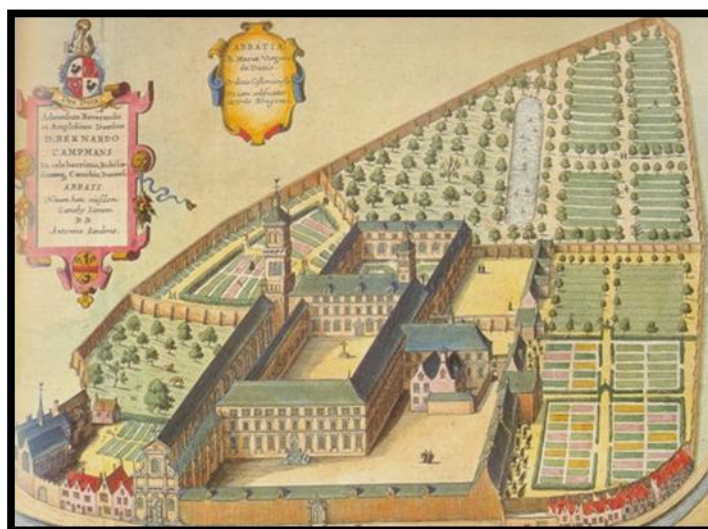
- Afgeschermd door muren en hagen, niet openbaar toegankelijk
- Nutstuin: een deel van de tuin is (was) bestemd voor het levensonderhoud - boomgaard, bessen, moestuin, soms aangevuld met kruiden, dieren, visvijvers wijngaard, akkers en grasland.
- Stiltetuin voor verdieping, ruimte om te bidden en te mediteren met devotiebeelden van Maria en andere heiligen of Lourdesgrot, kruis, kapel, kruis of kruisweg.
- Pluktuin voor bloemwerk in de kerk of versiering in gemeenschapsruimte of eigen kamer
- Siertuin of sportaccommodatie voor ontspanning en recreatie
- Begraafplaats en gedachtenistuin, met kruisbeeld en soms met een Calvarieberg
- Pandhof, een binnentuin binnen de kloostergebouwen, deze kloostergangtuin is omringd door galerijen of een lanenstelsel ten behoeve van bezinning en processies
- de meeste kloostergemeenschappen streven ernaar onafhankelijk te zijn van anderen (autarkie), zodat o.a. weilanden, akkers, moestuinen, boomgaarden, wijngaarden, visvijvers, begraafplaatsen, boerderijen, stalgebouwen, een brouwerij, een pomp(station) voor drinkwater, kassen, werkplaatsen etc. veelal tot een kloostercomplex behoren. Op een tekening van Jan de Beijer uit 1740 zien we bijvoorbeeld de wijnterrassen langs de Maas van de Minrebroeders van het Klooster Slavante bij Maastricht.

Niet altijd zijn al deze deeltuinen aanwezig of de functies nog herkenbaar. Vaak zijn ze met elkaar verweven. De devotiebeelden tref je overal in de tuin.

Voor de minder beschouwelijke ordes maken bloemrijke siertuinen, kruiswegstaties, Lourdesgrotten, kapellen, calvariebergen en dergelijke deel uit van een kloostertuin.

De abdij van de Premonstratenzers te Tongerlo, uit: “Notitia Marchionatus Sacri Romani Imperii, 1650” (zie afb boven) en van de Cisterciënzer abdij Ter Duinen bij Brugge, uit “Flandria Illustrata, 1641” (zie afb onderaan) geven duidelijk nog een terreinindeling weer zoals die gebruikelijk was in de Renaissance. De gronden van klooster en tuinen zijn hier wel in een kader gevat, maar hierbinnen is een vrij willekeurige ordening van tuinen, niet rechtstreeks georiënteerd op het midden van de gevels van kerk of klooster.

Verschil tussen beschouwende en actieve religieuzen

Voor alle monniken en andere religieuzen, vrouwen en mannen, is “ora et labora”, - bid en werk - nog steeds de basisleefregel. De kloostertuinen van beschouwende en maatschappelijk actieve religieuzen verschillen echter in karakter.

Voedsel voor de ziel

Kloostertuinen zijn stilte-gebieden om op verhaal te kunnen komen. Ze bieden ruimte om te komen tot:

- het binnenste, het kloppend hart in jezelf, de ziel, de bezieling
- meditatie en gebed
- ontspanning en re-creatie, her-schepping.

Pandhof, het hart van een klooster

Pandhof is de naam voor de binnentuin midden in het vierkant van de kloostergebouwen. De pandhof vormt het hart van het klooster.

Paradijs

De tuin roept gelijkenis op met het paradijs omdat het een vierkant is, water is of een boom die aan de schets van de Hof van Heden, het paradijs in de bijbel, doen denken. Het paradijs is een beeld van een wereld waar gerechtigheid en vrede is, en ruimte voor schepselen van verschillende aard.

Vierkant

Het vierkant is ook het grondpatroon van het Hemelse Jeruzalem: vier gelijke zijden als beeld van een stad waar gerechtigheid en gelijkheid heerst, die open staat voor mensen uit alle windstreken.

Bron, put of boom

Een bron (put) of een boom bevindt zich vaak in het midden van de pandhof, als verwijzing naar de Hof van Eden. De binnentuin wordt vaak gezien als een beeld van de bron waaruit je leeft: de bron als beeld van het levende water, de boom als beeld van de levensboom. Het water in de put weerspiegelt de hemel.

Kruis

Soms worden de kloosterlingen in de pandhof begraven en wordt het aards paradijs het beeld van het hemels paradijs? Misschien helpt de dagelijkse confrontatie met de doden het eigen leven te relativiseren en tijd en eeuwigheid in een ander perspectief te zien

Kunstwerk en rozen

Soms staat een kunstwerk centraal in de binnentuin als concentratie punt. Rozen als verwijzing naar liefde tref je vaak in binnentuinen aan.

Metafoor

De binnentuin als beeld van je eigen binnentuin. Chatarina Visser schreef daarover:

“Er is een kloostertuin die zich heeft gevestigd in mijn binnenste. Net zo goed heb ik mij onzichtbaar gevestigd in die kloosterhof. Het licht valt er rechtstreeks uit het vierkant van de hemel binnen (...) De kloosterhof is leeg. Het is haar leegte die alles samen-bindt en die adem geeft aan wat daarbinnen plaats vindt. De kloosterhof heeft zich in mij gevestigd op de plaats, waar ik zelf leeg ben. Ik luister en kijk met de zintuigen van de kloosterhof. Het wordt herfst, het wordt winter, het wordt lente, het wordt zomer. En dit is wat de kloosterhof mij leert: dat vanuit de tijd langzaam het blijvende groeit, het Eeuwige. En in dat Eeuwige zink ik steeds dieper binnen”.

Breviertuin

Een aantal tuinen kent speciale breviertuinen zoals de kloostertuin van de “Kruisheren in Sint Agatha”. Breviertuinen hebben vaak kronkelende paden en heesters waar je rustig en beschermd rondjes kunt lopen met het gebedenboek in de hand om te mediteren en te bidden. Wandelend in een kruisvormig padenpatroon, kun je je richten naar de essentie van het leven.

Devotiebeelden

In een kloostertuin zijn vaak zogenaamde devotiebeelden te vinden, met name beelden van heiligen die in de orde of congregatie geliefd zijn. Mensen uit het verleden die inspiratie bieden voor het heden. Natuurlijk zijn er ook beelden van Maria of is er een speciale Mariagrot gemaakt.

Recreatie en natuur

In de loop der jaren krijgt in veel kloosters het ‘hoofd’werk een grotere waardering dan het handwerk. Het betekent dat het onderhoud van de tuin minder aandacht krijgt en ook dat er door de vergrijzing minder religieuzen beschikbaar zijn om dat werk te doen. Groenten uit eigen tuin worden ‘te duur’. Voor de kosten van levensonderhoud wordt vaak ander passend werk verricht.

Met het verdwijnen van de nutstuinen en de sportvoorzieningen krijgt vaak de natuur weer meer ruimte. Een aantal kloostertuinen worden ten dele vlindertuinen. In veel tuinen worden nestkasten opgehangen of inheemse struiken en bomen aangeplant. Soms wordt het maaibeheer van het gras aangepast (minder maaien) waardoor inheemse planten en dieren meer kansen krijgen.

Moestuin, heilige boontjes en trappistenvlees

In de kloostertuin binnen de muren werden vooral groenten en bonen verbouwd. Als er ruimte was ook aardappels. Bonen vormen nog steeds een belangrijk eiwitbron als vleesvervanger. Ze kunnen worden gedroogd en gebruikt als wintervoedsel. Bonen kregen de naam "Trappistenvlees". Het heilige boontje kreeg die naam omdat in het naveltje, het kiemoog van de boon (voor wie het wil zien!), een duifje te herkennen is, beeld van de heilige Geest. Sommige zien in de boon een monstrans, waarin in de katholieke kerk het 'heilig brood' bewaard wordt.

Kruisvorm en vruchtwisseling

De oudste kloostertuinen waar we iets van weten, zoals de kloostertuin in Sankt Gallen, gesticht in 719, hebben rechthoekige bedden, voor elk gewas één.

Men had ontdekt dat het beter is om een gewas niet jaar na jaar op een zelfde plek te telen. Men geeft de moestuin om die reden soms een kruisvorm, een grote rechthoek verdeeld in vier vlakken door paden in de vorm van een kruis, waarin eenmaal in de vier jaar een bepaald gewas weer terugkeert. Dat noemt men vruchtwisseling of wisselteelt.

De kruisvorm is ook een herinnering aan het kruis van Jezus. De kruisvormige padenstructuur is vaak ook op de begraafplaatsen te herkennen. Zo ook in de pandhof in de binnentuinen. Het kruisvormige padenpatroon in een pandhof kan ook een verwijzing zijn naar het paradijs met de vier waterstromen

Kruidentuin

Bij de abdij van de Norbertijnen in Postel is de verbouw van heilzame kruiden nieuw leven ingeblazen. Daar waar de kloosters verlaten zijn door religieuzen en voormalige kloostertuinen openbaar zijn geworden, zijn vaak nieuwe kruidentuinen aangelegd met vooral geneeskrachtige kruiden, soms aangevuld met aromatische keukenkruiden. Deze nieuwe kruidentuinen worden vaak aangelegd in de pandhof, die daar vroeger niet voor werd benut.

'Thuisdokteren' in het klooster

Rabarber tegen obstipatie, dragon om de spijsvertering te stimuleren en "Engels Sout" (=bitterzout) vanwege de laxerende werking. Al deze ingrediënten komen voor op een viertal handgeschreven recepten die bewaard zijn gebleven in de oudheidkamer van een groot zusterklooster.

De recepten maken deel uit van een kleine verzameling voorwerpen die van oudsher door de zusters werden gebruikt in de kloosterapotheek. Kloosterapotheken waren belangrijk. Het ontstaan van de moderne farmacie is onlosmakelijk verbonden met de kloosters en hun kennis van heilzame kruiden. Het woord apotheek komt uit het Grieks en betekent 'bergplaats'. Het woord werd vroeger gebruikt voor de ruimte (apotheca) in een klooster waar de geneeskrachtige planten en kruiden werden bewaard.

Tot ver in de twintigste eeuw was de farmacie volledig gebaseerd op het gebruik van planten, mineralen en dierlijke producten. De kloosterlingen waren zoveel mogelijk zelfvoorzienend en ze maakten alle medicijnen zelf. De grondstoffen voor deze geneesmiddelen waren hoofdzakelijk afkomstig uit de kloostertuin. Van diverse planten en kruiden werden pillen, poeders en zalfjes gemaakt. Typische attributen die bij het bereiden van geneesmiddelen werden gebruikt zijn balansen, vijzels en stampers.

Deze vijzels en stampers werden gebruikt om planten en kruiden tot poeders te vermalen. Voor het grovere werk gebruikte men met zware bronzen of geelkoperen vijzels, voor het fijnere werk lichte houten vijzels. Hiervan zijn voorbeelden terug te vinden in de genoemde collectie van de zusters. Niet alleen het gewicht van de vijzels, ook het materiaal zelf kon van belang zijn. Zo waren er bepaalde stoffen die, als ze met metalen in aanraking kwamen, van kleur of samenstelling veranderden. Ook werd aangenomen dat een bepaalde straling van de vijzel op het bewerkte geneesmiddel zou overgaan. Zo kwamen in apotheken vijzels van de meest verschillende materialen in gebruik. Zo bevat de hier beschreven kloosterapotheek ook, naast vijzels van brons, geelkoper en hout een vijzel en stamper van been.

De pillen en zalfjes werden bewaard in houten en spanen doosjes en busjes, ook hiervan werden diverse grotere en kleinere exemplaren aangetroffen. Het deksel van één van deze doosjes is voorzien van een prentje met een afbeelding van Maria met Kind. Afbeeldingen van Maria kwamen vaker voor in apotheken, bijvoorbeeld op oude majolica apothekerspotten. Waarschijnlijk probeerde men op deze wijze een zekere bescherming af te dwingen over de medicijnen en hun werking.

Om de fijne ingrediënten precies te kunnen afwegen werd een balans met gewichten gebruikt. Als hulpmiddel bij de bereidingen van de medicijnen hadden de zusters de beschikking over receptenboeken, de zogenaamde Pharmacopeeën, encyclopedische overzichten van de bestaande geneesmiddelen en hun bereidingswijze. De zusters maakten ondermeer gebruik van “De verbeterde Haarlemmer Apotheek (vierde druk, 1736)”, vertaald uit het Latijn en aangevuld door Abraham Bogaart, Apotheker en Chirurgyn. Daarnaast werden er vele beproefde huismiddeltjes gemaakt tegen allerlei kwalen. Later werden ook sommige recepten die de dokter voorschreef zelf in de kloosterapotheek gemaakt.

Vanaf het midden van de twintigste eeuw werd de kloosterhuishouding, die tot dan toe veelal met de hand werd gedaan, aangepast en gemechaniseerd. Door een tekort aan zusters konden ook de moestuinen en de tuinen met heilzame kruiden niet meer aangehouden worden. Bovendien was de wetenschap met betrekking tot geneesmiddelen in een vlucht geraakt en de farmaceutische industrie raakte in hoge mate geprofessionaliseerd. Hiermee kwam een einde aan het gebruik van de eigen kloosterapotheek en verhuisde de collectie apothekersbenodigdheden naar een vitrine in de oudheidkamer.

(Literatuur: Dr. D.A. Wittop Koning, De oude apotheek, Bussum 1966.)

Voorbeelden van oude kloosterapotheken:

- Franciscanenklooster (Franjevacki Samostan) in Dubrovnik

Je kan hier de in 1317 gestichte apotheek (Stara Ljekarna) bezichtigen. Dit is één van de oudste apotheken van Europa. Oorspronkelijk was deze apotheek enkel voor de broeders weggelegd maar al snel maakten ook de inwoners van de stad gebruik van deze apotheek. Dit betekent dat de apotheek, die zonder onderbreking 650 jaar geopend is geweest, een van de oudste in Europa. De apotheek verkeert vandaag de dag nog in zeer goede staat.

Het klooster heeft sinds het ontstaan een unieke associatie met boeken. Tegenwoordig beschikt deze bibliotheek dan ook over een uitstekende collectie manuscripten. In de kapittelzaal van het klooster is het Franciscaner Museum (Muzej Franjevackog Samostana) gehuisvest. Hier zijn heel wat religieuze kunstwerken en objecten die aan de orde toebehoren, tentoongesteld.

- Sint-Janshospitaal te Brugge

De apotheek werd er gebouwd in 1643.

- Een klooster- kruidenapotheek in Florence.

De kruidenapotheek en parfumerie zijn eigenlijk een museum: prachtige plafondschilderingen, oorspronkelijke tegelvloeren en eeuwenoude vitrinekasten met apothekersgerei, receptboeken, aardewerk medicijnpotten, weegschalen, pillendozen en vijzels uit de 16e eeuw en een binnenhof met cipressen.

In de hof van het klooster, il chiostro grande, was vroeger de medicinale kruiden- en bloementuin voor de aromatherapieën en de parfumerie van de apotheek; nu liggen de uitgestrekte velden vol rozen, irissen, lavendel, mimosa en kamille buiten Florence, de apotheek werd in 1865 (toen Florence nog hoofdstad van Italië was) verkocht.

Al in de Renaissance-tijd gingen de producten van de Florentijnse apotheek heel Europa door en dat kwam vooral door Caterina de'Medici, zus van de toenmalige hertog van Florence, die met de Franse koning Hendrik de Tweede was getrouwd. Caterina vond Frankrijk maar niks en zij liet niet alleen de pillen en poeders tegen haar kwaaltjes uit Florence komen, maar zij gaf ook opdracht om alle recepten van de Toscaanse keuken in het Frans te vertalen en legde daarmee de basis voor wat nu de Franse keuken is.

Zo zijn er van de apotheek van Santa Maria Novella veel prachtige verhalen bvb met anti-stresspillen: een pepermuntachtig anti-hystericum uit de apotheek, waar ook kaneel in blijkt te zitten en dat dus ook prima werkt tegen zweetvoeten. Het middel is al sinds de uitvinding ervan in 1612 door frater Angiolo Marchissi een best-seller van de apotheek en nog steeds erg in trek bij overspannen wereldleiders.

Zeepjes, drankjes, zalfjes, poeders en pillen, pasta's, elixers, lotions: alles wordt in deze oudste apotheek van de wereld handgemaakt. Haaruitval, losse tanden, klutsknieën, wintertenen, winderigheid, wankelmoedigheid, vetzucht, platvoeten, buikloop of benauwdheid: er zijn kruidige oplossingen voor alles is er een kruidige oplossing.

- De oudste apotheek van Duitsland.

De Löwenapotheke dateert van 1241.

- De oudste apotheek in België

Die werd in 1704 te Maaseik geopend en is nu een museum met een eigen kleine medicinale kruidentuin. Er zijn honderden recepten terug gevonden van voorschriften tot bereidingen die dateren vanaf die tijd. Deze apotheek bleef generaties in dezelfde familie.

- Estland, Tallinn: de stadsraad Apotheek

De Stadsraad Apotheek is een van de oudste en nog functionerende apotheken van Europa. De apotheek is gesticht in 1422. Naast medicijnen werden hier ook andere goederen verhandeld. De afgelopen eeuwen is de Stadsraad Apotheek slechts weinig veranderd. Middeleeuwse medicijn ingrediënten als vleermuispoeder en slangenhuid zijn niet meer verkrijgbaar. Een fijn gekruide wijn, al eeuwen beroemd, is wel te koop.

Middeleeuwse kloosterrecepten

- Wijnsoep

1/2 liter wijn, 1/4 liter water, 50 gram suiker, 1 citroen, in schijfjes gesneden, 1 pijpkaneeel, 2 eierdooiers, 1 snee roggebrood, eventueel een beetje reuzel, 1 eetlepel meel, wijn of water.

Wijn en water verwarmen. Suiker, citroenschillen en pijpkaneeel toevoegen. Laten koken. Intussen twee eierdooiers met een lepel water flink omroeren. Door de vloeistof roeren (blijven roeren!).

Met geroosterde boterhammen (of stukjes brood) opdienen.

Wie wil kan met een beetje reuzel (boter) verhitten, een lepel meel lichtgeel branden en met wijn of water laten opkoken.

- Kloostermosterd (uit de 14de eeuw)

125 g mosterdzaad (geel, zwart of gemengd)
2 DL wijnazijn

Laat het mosterdzaad één nachtje trekken in de wijnazijn tot het zaad pletbaar is en het vocht voldoende opgenomen heeft.

Men voegt er de mosterdkruiden bij (afhankelijk van smaak fenegriek, koriander, salie, marjolein, zout)

Pureren en een week laten rijpen.

- Zalf van brandnetel en goudblomme:

75 gram reuzel

15 gram plantenmateriaal

45 gram olijfolie

De reuzel smelten en de planten erbij doen, lichtjes verwarmen; het vuur afzetten en het geheel een uur laten trekken; alles terug opwarmen en zeven; in potjes gieten.

Aangezien er dagelijks balsems in de kloosters gemaakt werden op basis van reuzel met planten, kon men veel variatie in de samenstelling brengen, voor elk kwaaltje dus een middel!

Dank voor de interesse en nog veel kruidenplezier!

Martine